

Franckesche Stiftungen zu Halle

**Ivsti Henningii Boehmeri, Icti, Potent. Regi Borvss. A Consil.
Int. Regim. Dvcat. Magdeb. Cancell. Director. Reg. Frideric.
Eivsdemqve Prof. Ivrr. ...**

Böhmer, Justus Henning

Halae Magdebvrgicae, MDCCLXXIII.

VD18 12136018

Cap. I. De Iure Naturae In Genere.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

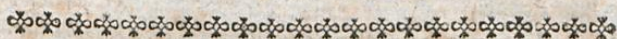
For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-202771



INTRODVCTIONIS
AD
IVS PVBLICVM
VNIVERSALE

PARS GENERALIS.



CAP. I.

DE IVRE NATVRAE IN GENERE.

§. I.



Cum ius publicum vniuersale sit pars
illius doctrinae, quæ *ius naturæ*
integrum explicat, merito ante omnia
de iuris naturalis generali conceptu a)
laborandum. §. II.

a) Ius naturæ est *vniuersale*, & sic ad hominum actiones
in genere applicari potest, in quocunque statu vivant,
sive in *libertatis*, in quo hodie sunt gentes, sive in *ci-*
uili; & cum in hoc statu rursus plures dentur particu-
lares status, ius naturæ quoque illos regit & suis prin-
cipiis instruit. Prout vero *status* variant, conclusiones
quidem novæ iuris naturæ inde eueniunt, sed tamen
Boehmeri I. P. vniu. A omnes

§. II. Iuris naturæ conceptus non *simplex* sed *compositus* est, adeoque & *naturæ humanæ* b) & *iuris* in genere considerati conceptus euoluendus.

§. III. *Naturam* in genere dicunt Philosophi *mouendi principium internum*, vnde res quælibet suam essentiam & operationes habet; c) hic autem tantum sermo est de *natura hominis*.

§. IV.

omnes ita debent esse comparatæ, vt ex vno generali fundamento, ex quo omne ius naturæ dependet, possint deduci.

b) Sic itaque in hac doctrina potissimum ad *naturam* hominis est respiciendum, cum sine huius intima cognitione neque *doctrina moralis*, neque hæc *de iure naturali* recte explicari possit. Cognita enim *natura* humani generis, demum recte constat, qualis norma hominibus corruptis & tam peruersis applicari necessario debeat; non quod norma ex statu corrupto deducenda sit, sed quod ille indicium præbeat, quomodo norma esse debeat comparata, per quam ad felicitatem adspirare homo queat. Neque obstat, quod homines inter se specie differant, & sic quoque *singulorum natura* variare videatur; nam nihilominus plura reperiuntur, in quibus plerique homines inter se conueniunt, & si hominum naturam inter se consero, satis certam ideam de statu eorundem in se funesto & turbido mihi formare possum. Peccant itaque, qui ius naturæ absque *contemplatione naturæ humanæ* tradunt, in quo sane HOBBS cæteris omnibus palmam præripuit, quem licet PUFENDORF secutus sit, non tamen in omnibus *naturæ corruptæ* considerationem ante oculos habuisse videtur.

c) Omnes res a Deo creatæ sunt in certum finem, adeo vt nihil otiosum & inutile censeri debeat. Finis autem maxime

§. IV. Natura hominis itidem consistit in principio aliquo agendi intrinseco, ex quo peculiare actiones, quæ propterea *humane & morales* vocantur, producuntur. Quamvis enim cum reliquis corporibus quoddam commune habeat, *d)* sua tamen *peculiari* quoque *potentia* instructa est, per quam ab aliis corporibus facile distingui potest, quæ dicitur *anima humana*.

§. V. Sicuti omnia principia agendi corporibus insunt propter certum finem, ita quoque idem asserendum de *hominis anima*. Hæc vero

maxime operationes certas, ad quas a Summo Deo destinatae sunt, respicit, quæ ex principio aliquo *interno* provenire debent. Hinc quælibet res habet suas proprias *virtutes & potentias*, prout natura varie in corpora influxum præstat. Illud autem principium operandi cum *inuisibile* sit, & tantum ex operibus cognoscatur, difficulter determinari & definiri potest. Vnde quod talis virtus operandi adsit, certum est ex effectibus, qui restantur de sua causa; quid vero & qualis illa sit, sæpe latet, ut tantum coniecturis locus sit relictus.

d) Homo dicitur quasi *parvus mundus* seu complexus omnium potentialium, quæ alias in reliquis quoque corporibus sunt. Sic plura communia habet cum aliis corporibus, crescit, nutritur, sentit, decrescit, moritur, &c. Quæ autem actiones ab *anima humana* proveniunt, eidem propriæ sunt, cum hæc potentia ei propria sit. Patet hinc *Physicam* esse coniunctam cum *moralis disciplina*, & minus recte *moralitatem actionum* posse cognoscere absque naturæ humanæ intima cognitione.

A 2

e) Quan-

vero cum *spiritus* sit præstantior, e) quam vis agendi, quæ in ceteris creaturis deprehenditur, nobiliorem quoque finem & præstantius obiectum, quo fruatur, habere debet, & quia extra ipsum Deum, animæ creatorem, nihil præstabilius inueniri potest, merito se ad huius fruitionem conditam iudicat, & ita pro scopo primario ipsum Deum habet.

§. VI.

e) Quando Philosophi loquuntur de *hominis præstantia*, ad *mentis præstantiam* confugiunt, hancque *scintillam diuinitatis* vocant, imo *diuini* quid in ea esse volunt. Hac de causa Stoici *rationem*, in qua potissimam operationem animæ, quamuis falso, ponunt, *lumen diuinum* vocant. Quo tendit CICERO de *senectute*, inquit: *est animus celestis ex altissimo domicilio depressus & quasi demersus in terram, locum diuinæ naturæ æternitatisque contrarium. Sed credo Deos immortales sparsisse animos in corpora humana, ut essent, qui terras tuerentur, quique celestium ordinem contemplantes, imitarentur cum vitæ modo atque constantia.* Paucis interiectis addit, *nos ex vniuersa mente diuina delibatos animos habere; conf. idem L. 1. quæst. Tuscul. p. m. 179. vbi celestem & diuinam eandem vocat.* Cognouere itaque etiam Philosophi Ethnici, *mentem hominis esse diuinam*, vel saltem ad *diuinum usum* primario esse creatam, quamuis in eo aberrauerint, quod rationis vsui & speculationibus suis nudis hæc omnia adscripserint, ipsamque originem *diuinitatis* ex vero fonte non deduxerint. Crediderunt enim satis inepte, ipsam Dei essentiam in *speculando* potissimum quærendam esse, & cum rationem suam in hoc Deo assimilare vellent, potissimum hanc quo-

§. VI. Et sic instructa esse debet illis facultatibus, quibus Deum recipere, & secundum voluntatem eius operari possit. *f)* Exerit vero hæc facultas sese in duobus, *intellectu & voluntate.*

§. VII.

quoque speculationibus variis subiecerunt. Illud tamen etiam vel ex ratione cognosci posse, apparet, mentem hominum primario in *Dei fruitione* versari debere, quamvis in quonam hæc fruitio consistat, non satis deprehendat, sed inspidos sæpe sibi de hac formet conceptus, quod & Gentiles Poetæ, ad quos Paulus ipse provocat, agnoscere, dicendo: *In Deo sumus, mouemur & viuimus.* In quo vero quis viuit, ad illud etiam dirigi, imo illo frui debet.

f) Frustra esset homini indita talis facultas, nisi posset in actum traduci. Hinc ex diuersis operationibus, quas homo sibi conscius in se sentit, simul agnoscit, se *intelligere & velle*, nam & velle & cognoscere bonum debet, ad quod anima fertur. Sentit quoque homo, illas duas operationes esse diuersas: sentit se *intelligere & cogitare* in cerebro. Sentit volendi actum primarium in corde sese exserere, quia voluntas & facultas animæ *desiderandi, concupiscendi & amandi* est in corde. Omnis voluntas est intimum desiderium se vniendi cum re amata, quo impellitur intellectus, vt cogitet de medijs consequendi rem amatam, in eaque acquiescendi & re desiderata fruendi. Potissimæ itaque operationes hominis ex corde proueniunt, & sic actionum humanarum primaria sedes inde eruenda, vt homini imputari h. e. homo pro *autore* eius haberi possit, quoad diuersos effectus, prout voluntas ad actionem concurrat, *directo*, siue *per indirectum.*

A 3

g) De-

§. VII. Quamuis vero homo semper aliquod *bonum, g)* ut ut plerumque *apparens*, appetat, & simul cognoscere possit, si modo recte rationes secum subducatur, in desiderio & fruitione summi boni, Dei scilicet, veram salutem & quietem consistere: nihilominus tamen in se deprehendit, voluntatem esse auersam a Deo & inordinatam, ac plane in contraria niti, quo ipso nimium quantum mens a vero scopo aberrat.

§. VIII.

g) Desiderium omne aliquid appetit, & quidem sub specie boni, quia quamuis mala homo plerumque appetat, illa ipsa tamen dum appetit, ut *grata* & *bona* sibi proponit, saltem *pro presenti rerum statu*, quo illud appetit, licet alia occasione forsitan illud fugere solitus fuerit, propter *diuersitatem circumstantiarum*, & sic semper suam acquiescentiam & fruitionem in re amata desiderataque quaerit. Stolidus esset, qui *mala tanquam mala*, seu ideo, quia mala sunt, desideraret, quia potius ex cognitione mali, quod etiam tanquam malum voluntas sentit, *auersatio* & *fuga* oritur. Et licet intellectus saepe agnoscat, aliquid mali in re cupita latere, tamen, cum voluntas se cum illa re coniungere desiderat, decipit intellectum, ut homo credat, ex voluntatis impulsu, latere aliquid boni in re cupita. Hoc supposito cum voluntas bonum desideret, bonum autem non aliud sit, quam quod hominis quietem promoueat, vel saltem in quo arbitratur, se quietem aliquam inuenire posse, facile constabit, desiderium cordis inprimis ad *unicum verum bonum*, quod in *fruitione Dei* & *unione cum eo* consistit, debere esse directum, si finem obti.

§. VIII. Ex hac inordinata *concupiscendi* ratione, quam homo potissimum in voluntate sua deprehendit, oritur summa hominis miseria, *b)* tum respectu *sui ipsius*, tum respectu *aliorum*.

§. IX.

obtineret vellet; sed dum a centro veræ quietis aberrat, non potest non inde oriri confusio summa in voluntate, ex hac vero inquietis summæ calamitas.

b) Miseria hominis dicitur, quando bono aliquo privatus est, necessario felicitatem eius promouente. Sic sanitas homini *bonum* aliquod esse dicitur, reuera etiam est, cum sit donum Dei; hinc *miserum* eum dicimus, qui caret sanitate. Si *auaro* pecunia deficit, se miserum clamat, quia hanc pro suo bono necessario habet; si *ambiciosus* contemnitur, si omnis via ei præcluditur ad honores adspirandi, se miserrimum iudicat &c. cum tamen hæc omnia sint reuera mala: sed quia sub specie *boni* appetuntur, nec haberi possunt, miserum se esse putat: hinc *anxietas*, *dolor*, *tristitia*. Quidni itaque potiori iure id dicendum de *privatione summi boni*, veri, vnicuique necessarii? Atqui, dicit Epicureus, homo illud non appetit, adeoque in privatione & absentia eius nullos sentit dolores. Verum eo maior est miseria, quod *privationem* illam, unde omnis est *miseria*, ne quidem sentiat, sicuti aeger morti vicinus creditur, qui morbi gravitatem seu privationem sanitatis non agnoscit. Ast ubi agnoscere privationem summi boni, illudque appetere incipit, inde mox intus oritur *dolor* & *cordis anxietas*, inde *agnitio propriæ stultitiæ*, ut quod hactenus pro bono habuit. iam detestari incipiat, & inde denique *pœnitentia*. Deinde in his omnibus, quæ desiderat, quæ appetit, tandem deprehendit, se numquam esse felicem aut quietum,

§. IX. Respectu *sui ipsius* est inquietus, inclinationibus diuersissimis & inter se pugnantibus subiectus, nunquam tranquillus; quia a centro quietis *i)* Deo est remotus.

§. X. Dum itaque in se ipso pacem veram & quietem amisit, quid mirum, quod quoque respe-

adeoque licet illis fruatur, adhuc tamen miser manet, cum in eorum fructione acquiescentiam, vltimum omnis veri boni finem, non deprehendat, quin in contrarium videat, hæc eius felicitatem, quam appetit, non promouere.

i) Vna quies vera in *centro*, quod est *Deus*. Qui extra hoc centrum vagatur, extra veræ quietis terminum versatur. Iam homo in se sentit varias concupiscentias, quæ proinde nihil aliud sunt, quam inordinati motus coniuncti cum aliqua inquiete, v. c. dum angitur, cum inquiete desiderat &c. atque ab iisdem rapi voluntatem videt. Eo vero miserior est, quod diuersas plane & sæpe pugnantes in se concupiscentias videat. Vulgatum est assertum: *video meliora proboque, deteriora sequor*. Huc illucue trahitur. Hinc perpetua lucta: hinc conscientia inquieta, cordis summa anxietas. Videtur huc respexisse Arospos apud XENOPH. de *Cyropæd.* lib. 6. p. m. 154. lit. d. aiens, duas esse animas in homine. Nam una si esset, inquit, anima, non & bona simul esset & mala, neque res pariter honestas & turpes amaret, neque simul eadem vellet & nollet facere: sed est manifestum, duas esse animas, & ubi sane penes animam bonam est imperium, honestæ res suscipiuntur, ubi vero penes malam, res illa turpes aggreditur.

k) Ho-

respectu aliorum itidem pacem, amorem & concordiam turbet, rumpat, & alios odio habeat? *k*)

§. XI. Quilibet sanus itaque observat, in hac intima corruptione statuque inordinato nullam esse felicitatem, immo summam infelicitatem. *l*) Et tamen quilibet in se sentit stimulos & desiderium alicuius *felicitatis*, miseriamque fugit.

§. XII.

k) Homines inter se in *corruptione* ipsa conveniunt, sed in eo differunt, quod alii felicitatem quærant in *delectatione corporis*, alii in *possessione & proprietate rerum*, alii in *imperio* in alios & *honoribus*, & cum hi tres affectus in omnibus hominibus reperiuntur, sed infinitum in modum misceantur, hinc diversissimæ oriuntur singulorum voluntates, ex diversis vero voluntatibus oritur *disiunctio animorum*, *carentia pacis*, *amoris*, & *concordiæ*, hæc enim potissimum in *voluntatum unione* consistit. Idem velle & nolle est optimum pacis vinculum. E contrario nunquam possunt uniri, qui diversa & maxime contraria volunt. Imo dum contraria volunt, inde oriuntur odia, fuga, læsiones, suspiciones, & tandem bella.

l) Quis diceret, agrotum in morbo voluptatem concipere, nec, ut illis carere, & sanitate frui possit, potius appetere? Omnes homines *stulti & sapientes*, in eo conveniunt, quod velint esse felices, quia vident infelicitium statum esse miserrimum, quem omnes fugiunt: *sapientes* felicitatem quarunt in *fruitione summi boni*, *Dei*; *stulti* vero felicitatem in rebus aliis perituris & malis quarunt. Felicitas vera consistit in *fruitione veri boni summi*, & summa acquiescentia in *fruitione*. Eandem

§. XII. Dum felicitatem quærit, tandem animaduertit, emergendum esse *m*) ex hoc statu, & sic *medio* aliquo opus esse, quo emergere possit.

§. XIII. Medium illud debet esse *norma* quædam, secundum quam inordinatæ voluntatis

etiam stulti cupiunt, quia concupiscentiis ducuntur; hæ autem itidem tendunt ad boni cupiri fruitionem & acquiescentiam, sed in eo aberrant, quod malum pro bono habeant, & sic, captantes & sedulo quærentes felicitatem, infelicitatem sibi ipsi attrahant. *Vivere omnes, ait SENECA de vit. beata c. 1, beate volunt, sed ad peruidendum, quid sit, quod beatam vitam efficiat, caligant.* Quia vero vident in euentu, se in hoc statu non esse felices, sed inquietos, minus securos, laisionibus obnoxios, feliciorem statum sibi necessarium esse concedere debent, quia quamdiu *acquiescentia* destituntur, se infelices sciunt; at vero tamdiu se ea destitutos vident, quamdiu felicitatem quandam in inclinationum suarum operationibus quærunt.

m) Aegrotus, qui gravitatem morbi sentit, qui sanitatem appetit, medicum quærit & medicamenta appetit. Miser homo, qui tot concupiscentiis trahitur, & ita se infelicem sentit, facile comprehendit, se medio aliquo indigere, quo feliciorem vitam possit sibi conciliare; omnis finis enim quærit media, si modo finis appetatur. Sic & homo dum suos affectus & concupiscentias carnis sequitur, & in iis felicitatem quærit, de mediis cogitat, quibus bonum illud, quod in eis quærit, consequi possit. Hic iam totus in eo est, ut secum deliberet, alios consulat, in auxilium aduocet, & ex pluribus propositis mediis vnâ viam eligat.

n) Hoc

tis inclinationes in suum ordinem reducantur, n) quia ordo supponit normam.

§. XIV. NORMA est *praescriptum* o) *aliquid conueniens, secundum quod actiones ordinandae sunt instituendae.*

§. XV.

n) Hoc inde constat, quia homo, si paulo penitius internos animi motus & inde externas actiones fluentes examinat, cognoscit, se esse miserum, si suas inclinationes sequitur, imo ductu eorundem in infinitas calamitates incidere, & plane inidoneum fieri cum aliis *pacificam & tranquillam vitam* ducere, ex quo necessario concludit, inclinationes suae voluntatis esse inordinatas & obtortas. *Inordinatum* enim dicitur, quod ordine eo destituitur, ad quem a Deo est creatum. Quod si vero res, quae inter se confusa & inordinatae sunt, in ordinem reduci debent, ante omnia constare debet, in quo ordo ille consistat, v. e. si libri plures absque ullo ordine in museo promiscue & confuse iacent, si milites inter se nullo ordine positi sunt, tunc bibliothecarius, qui libros in certum ordinem redigere, & dux belli, qui aciem instruere vult, de norma quadam debet esse sollicitus, quam sequatur in ordinando.

o) In *artificialibus* artifices secundum *normam praescriptam* aliquid faciunt, & omnis denique ars addiscitur ex praescripto *normae*. Homo propter concupiscentias carnis est summe imperfectus, inordinatus, & omnis felicitatis expers. Quod si iam in ordinem reduendus, norma aliqua opus est, secundum quam potius agat, quam secundum inordinatas concupiscentias, & quia simul appetit felicitatem, quam in tali libertate affectuum se impetrare non posse videt, ad illam normam recipiendam non plane ineptus esse debet.

p) Haec

§. XV. Cum norma sit *præscriptum* aliquod, requirit præscribentem, & quidem talem, pro quo fit præsumtio, quod non tantum, quænam sit optima norma, sciat, sed etiam optime secundum normam, quam præscribere aliis vult, agat: p) exinde enim oritur *fiducia*, q) quod norma sit salutæris.

§. XVI.

p) Hæc rursus fiunt ex antecedentibus. Qui artem scribendi addiscere vult, artis scribendi peritum adhibere debet, h. e. talem, qui non tantum sciat rectam scribendi artem, sed etiam ipse literas optimas pingere possit. Duo enim in quolibet artifice supponuntur: (I) ut sit præsumtio pro eo, quod optimam normam sciat: (II) ut fiduciam alii in eum ponere possint, quod optimam normam habeat. Hæc si deficiat, semper dubii hæremus, utrum is, qui de *optima norma* gloriatur, eandem ipse possideat, & sic actionibus suis debet ostendere, normam suam esse bonam.

q) Qui normam alicui præscribit, nec ipse secundum normam agit, emendationem vel conformationem aliquam ad normam in aliis sperare haud potest; neque enim alter credet, hanc normam præcise esse necessariam, quod videat, eam praxi in docente destitui, maxime si norma ipsa repugnat eius inclinationibus. *Doctrina* non tam efficaciter alios ad imitationem trahit, quam optimum *exemplum*. *Doctrina* intellectum replet variis conceptibus, sed non semper ad cor penetrat. At *bonum exemplum* & vita alicuius incorrupta magis cor afficit, sicut mali mores alios quoque corrumpunt. Dacitur enim homo inclinatione quadam ad *imitandum* alios. Aiunt: atqui claudus potest viam alicui monstrare, quam ipse ire nequit. Verumtamen non tantam fiduciam

§. XVI. Si ab *hominibus* vnice norma esset pendenda, dubium semper superesset, a quibus illa esset

ciam in claudi assertionem ponere possumus, ac quidem in illius, qui se ductorem & comitem mihi promittit & offert. Recte XENOPHON lib. 1. *Cyropad.* p. m. 31. ait: *Homines ei, quem arbitrantur de commodis suis prudentius se ipsis dispicere, perquam lubenter parent. Atque hoc ita se habere, cum in aliis multis, tum in aegrotantibus animaduertere licet, qui perquam cupide arcessunt id præcepturos, quid fieri oporteat. Itidemque in mari, ubi vectores perquam cupide gubernatoribus obsequuntur. Etiam plerique ab iis, quibus existimant itinera notiora, quam sibi, ne discedant, totis viribus enituntur. Eiusdem farinae sunt, quæ Socrates apud XENOPHONTEM memor. lib. 3. p. 764. habet, aïens: Nosti, quauis in re parere homines maxime illis velle, quos existimant esse præstantissimos, nam in morbo potissimum illi parent, quem medicæ rei putant peritissimum, & in naui, qui nauigant, ei, quem gubernandi putant peritissimum, & in agricultura, quem agri colendi peritum imprimis arbitrantur. Audiamus etiam SENECAM, qui epist. 6. ita: plus tibi viua vox & conuictus quam oratio proderit: in rem præsentem venias oportet. Primum, quia homines amplius oculis quam auribus credimus; secundum, quia longum est iter per præcepta, breue vel efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. Vitæ eius interfuit, secreta perspexit, obseruauit illum, utrum ex formula sua viueret. Plus Plato ex moribus quam ex verbis Socratis traxit. Metrodororum & Hermadium & Polyænum magnos viros non schola Epicuri, sed contubernium fecit. &c. Conf. PLINIVS SECVNDVS in paneg. c. 45. n. 5. & 6. Inde ortum traxere fabulæ & comediæ.*

2) Plures

esset expetenda, cum vere sapientes pauci, imo quinam pro talibus habendi, sæpe non constet, quia etiam stulti sapientiæ laudem affectant. Ergo ab hominibus solida, secunda & idonea norma r) sperari nequit, quæ hominem ex miseria eripere valeret.

§. XVII. Solus Deus est sapiens, fons omnis salutis, summe bonus. Ergo huius solius est, primario talem, quam quærimus, normam præscribere, & hominum vias dirigere. s)

§. XVIII.

r) Plures dantur *normæ* agendi. Non assero simpliciter, ab homine normam aliquam præscribi non posse, nam discipulis præscribit normam præceptor, filius pater; sed tamen illi non sunt autores normæ, & omnes normæ ab his præscriptæ sunt desumptæ ex alia norma. Dantur etiam normæ, quæ ad *consilia* spectant, circa negotia in vita communi caute peragenda: has itidem homo præscribere potest, sed de his hic non agitur. Quærimus *normam*, quæ hominem e miseria deducat. Iam omnes homines sunt miserrimi, & rarius quis est sui ipsius medicus. Quilibet homo ambit sapientiam etiam in corrupto suo statu, & ita normam aliquam aliis præscribit suis passionibus valde convenientem. *Ambitiosus* inprimis alios in viam ducere satagit, aliis regulam præscribere studet, quia hoc ambitioni suæ valde conveniens est, & cum externe honeste vivat, alios egregie fallere potest, ut credant ipsum esse sapientem. *Avarus* itidem normam aliquam aliis præscribere solet, sed suis passionibus itidem convenientem. Hinc inprimis, quæ ad oeconomiam, quæ ad acquirendum & boni patrisfamil. officium spectant, aliis inculcat, sed ita regulæ hæc magis stultitiam promouent, quam augment.

s) Id ipsum ostendunt passim hi, qui dum suas normas, quas

§. XVIII. Imo etiam eandem præscripsit, vel cordibus hominum *t*) eandem implantans, vel verbo suo manifestans.

§. XIX. Quamvis vero voluntas Dei ita hominibus sit manifestata, tamen ob corruptionem cordis lumen intellectus sæpe corrumpitur, vt *manuductione u*) ad illam normam indigeat,

quas aliis inculcant, esse *salutares* ostendere conantur, prouocant ad scripturæ sacræ consensum. Ergo primario rectitudinem normæ suæ quærunt in *Dei voluntate*. Et qui ius Nat. tradunt, voluntatem Dei pro principio *essendi* supponunt.

2) Veritatem huius asserti ostendunt (I.) *effectus* in corde, dum homines male agentes cruciantur moribus conscientie, qui iudicium præbent, se male egisse. (II.) *finis*, ad quem homo creatus est, quia facultates animæ imprimis hominibus sunt datæ, vt ad Deum dirigantur. Diriguntur ad Deum, si in eius *voluntate* acquiescamus; voluntas autem Dei debet præsupponi *cognita*, alioquin nemo posset facultates suas ad Deum dirigere. Dum itaque facultates ad Deum sunt dirigendæ, simul quædam *cognitio voluntatis diuinæ* debet in iis deprehendi; *voluntas autem Dei* est ipsa *norma*. Denique (III.) idem docet *sensus communis*, dum statim homo assensum veritati propositæ præbet, de qua alias semper dubitaret, si illam in se non haberet. Quæ *extra hominem* sunt, de eis non aliter certus redditur, quam per receptionem sensuum; quæ si deficiat, tamen credit probabiliter, id quod refertur, hoc ita esse. Quæ autem *in homine* sunt, de eorum existentia certus est per *internam perceptionem*; nam certo scit se cogitare, desiderare, & sic in se certus est, adesse normam aliquam *in se*, secundum quam agere debet.

u) Experientia testatur, *sine manuductione hominem ob-*
bru-

brutescere. Infantes, quo magis crescunt, eo magis instinctum suarum passionum sequuntur, & eo magis etiam luminis in intellectu usum verum amittunt. Affectus & pravae inclinationes totum hominem occupant, ut hæc cognitio voluntatis diuinæ sensim moriatur. Quodsi hominem nulla manu ductione educatum nobis proponamus, fere a bestiis parum differet, quia tam imbecille est lumen rationis, ut facile superari possit a naturali instinctu. Latitant veritates naturales intra homines, sed quasi scintillula quædam cineribus obruta, quæ si in flammam excitari debeat, externo adiumento opus est, quo cineres dispergantur & scintillula vires capiat. Hinc manu ductionis necessitas adest. Optime PLATO in Criton. p. 35. qui in gymnasiis se exercet, eaque in re operam collocat, verum cuiuslibet hominis laudi & vituperationi & opinioni attendit, an illius tantum, qui medicus sit & gymnasii magister? Huius solius. Annon timere decet vituperationem & optare laudem illius unius potius, quam multorum? Procul dubio. Hac itaque ratione ille agere seque exercere debet, atque etiam edere & bibere, qui illi unico videatur, qui præsideat intelligatque potius, quam ut videtur vulgo. Recte dicis. Nonne & de aliis, ne omnia percurramus, eadem ratio est? de iustis iniustisque, de turpibus & honestis, bonisque & malis? Verum multorum opinionem sequi debemus, an unius potius, qui intelligat, quem decet & vereri & timere magis quam cunctos alios? Unius istius procul dubio. Neque obitat, quod pauci dentur sapientes, imo quod cognosci vix possit, quis sit sapiens. Nam hæc obiectio id quidem operatur, quod pauci sint idonei ad præscribendam aliis normam, cuius ipsi auctores sint; sed facilius alii admitti possunt ad manu ductionem quandam præbendam, præsertim si longa experientia sint conspicui, & suis externis actionibus normæ præscribendæ usum & praxin ostendunt.

x) Cum

digeat, quæ sit vel ab aliis hominibus, sapientiam colentibus, vel etiam facta est a Deo per pleniorē *revelationem*. x) Vnde præcepta viuendi in sacris literis egregie nobis manifestata sunt.

§. XX.

x) Cum *hominum manu ductio* fallere possit ex rationibus sæpe dictis, a Deo accessit securior & falli nescia manu ductio, scilicet *verbum Dei reuelatum*, quod idem a Deo datum est, vt scintillula cognitionis, quæ in homine adhuc superest, plenius refocilletur, & lumini intellectus obscurato succurratur. Equidem *reuelatum verbum* sequestrandum esse a cognitione illa, quæ fit per lumen naturæ, vulgo asseritur; id tamen non impedit, 1) quo minus possit eo, quo dictum est, modo, eius mentio fieri, vt hic factum est. 2) quatenus S. Scriptura regulas & normas viuendi quoque continet, *ex lumine rationis prouenientes*, sine dubio tutius ad eam prouocatur, quam ad SENECAM, PLAVTVM, vel VIRGILIUM. Vti enim omnes in iure Naturæ voluntatem Dei agnoscimus, certe non rectius voluntas hæc sæpe habetur, quam si pleniorē reuelationem consulimus. Neque amittit ius Naturæ suam rationem & naturam, quod repetitum & plenius explicatum sit in verbo diuino, sicuti manet ius naturæ in suo statu, si vel maxime hæc disciplina in artem reducatur & methodo conuenienti a doctoribus exhibeatur, vel vestigia eiusdem occurrant in CICERONE, SENECA aliisque. Præterea hic loquor in genere de *norma quacunque*, non in specie de *iure naturæ*. Interim hunc abusum omnino euitandum esse, merito iudico, ne omnia dicta Scripturæ S. ad regulas iuris naturæ referamus, quo ipso ingens confusio *Theologiæ moralis & iuris naturæ* oritur, quod bene obseruauit PVFENDORFF in *præf. tr. de offic. hom. & civ.* quamuis non semper limites accurate obseruauerit. Latitant enim non vnius generis præcepta in S. Scriptura,

Boehmeri I. P. viii. B quæ

§. XX. Ista itaque *manuductio* non præscribit normam, sed iam a Deo cordibus inscriptam excitat, vt homo statim ei assensum præbeat y), si modo in se ipse attentus sit. z)

§. XXI. Cum norma sit *voluntas Dei*, fontis omnis boni & salutis, hominique concreata, vel in sacris plenius reuelata, non potuit non in homine producere *obligationem a)*, vt ad illam suas conformaretur actiones.

§. XXII.

quæ sedulo iudicio sunt separanda. Non euitauit hanc confusionem ipse HOBBSIVS, qui fere vnus inter omnes iuris naturæ interpretes loca scripturæ sacre adduxit, & dogmata sua exinde firmare voluit. Verum si vllibi Sophistam egit, certe in allegandis scripturæ S. dictis hoc præstitit, vti cuius legenti apparebit, quod etiam suo loco annotabo.

- y) Hoc rursus fuit ex antecedentibus. Si homo in se non haberet talem normam, nunquam certus esse posset de eius veritate. Vnde *scit*, hoc verum esse, quod ius naturæ præcipit, non simpliciter *credit*.
- z) Homo attentus ad rem dicitur, tum qui & *intellectus aciem* & *voluntatis desiderium* ad rem aliquam dirigit; v. c. avarus omnes neruos ingenii ad diuitias flectit. Sic itaque hic requiritur 1) *sedula inquisitio*: 2) *sedulum desiderium cognitionis* sui ipsius. Inde oritur *meditatio*, hæc vero est examen eorum, quæ proponuntur. Atque inde est *cognitio naturalis*, das natürliche Erkenntniß, opposita reuelatæ.
- a) Frustra in homine asseretur aliqua norma, nisi eidem attribuenda esset quædam *vis seu obligatio*. Quod si enim in hominis *libertate* foret, vtrum inordinatos suos affectus, an normam præscriptam sequi vellet, ho-

mo

§. XXII. Qualis est *norma*, talis etiam *obligatio*, vel *interna* tantum, vel etiam *externa*. Normæ autem ratio inprimis debet dirigi ad *statum normandi*, & diiudicari ex consideratione & cognitione eius, qui normam præscribit.

§. XXIII. *Status normandi*, seu hominis, diiudicandus ex eiusdem actionibus. Hæ autem sunt

mo non raro magis suos affectus sequeretur, cum a bono semper naturaliter abhorreat. Dum ergo sponte se non conformat ad normam, quædam *coactio voluntatis* accedere debet, quæ reuera est *coactio*, dum vel inuitus, vel reluctantibus cordis inclinationibus carnis desiderium suppressere debet. Consistit vero illa *voluntatis coactio* in *metus iniectione* ab eo profecta, qui normam præscripsit; & quia duplici modo malum alicui proponi, & sic metus iniici potest: hinc quoque obligatio hæc est vel *interna* vel *externa*. Hæc consistit in *coactione* aliqua *externa*, proficiscente ab eo, qui ius cogendi & metum externi mali iniiciendi habet, ex qua externorum malorum propositione fit, ut homines abstineant a re maxime cupita, quia illa externa mala passionibus suis valde inimica deprehendunt. Illa vero consistit in mere *interna voluntatis coactione*, ubi tum ex *a) conscientia* mali necessarii nobis imminentis, tum etiam *β) ex recordatione*, quod a vero scopo omnis felicitatis & quietis ita auersi simus, voluntas quandam vim patitur, per quam se retrahi sentit ab illo, quod caro appetit. Hæc sine dubio est nobilior priori, quia fundamentum habet nobilius, & merito fundamentum esse debebat externæ obligationis. Interim obseruandum, posse etiam voluntatem aliunde cogi, scilicet, ut vna passio resistat alteri.

B 2

Vnde

sunt potissimum duplicis generis: *b)* vel in *relatione*

Vnde sedulo cauendum, ne omnem voluntatis coactionem internam pro *obligatione interna* capiamus, sed magis ad *principium*, vnde coactio procedat, respiciamus. Plures seipso decipiunt, putantes, se ductu conscientiae suae hoc vel illud facere debere, atque ita interne obligatos esse, cum tamen principium voluntatem inclinans vel cogens sit *ambitio* vel *utilitatis propriae respectus*. Sic ambitiosus, qui simul stimulos carnis in se sentit, reprimit eosdem, dum ambitio prædominans cogit voluntatem ex recordatione mali, quod ex voluptate sibi imminere videt, quod tamen ambitioni eius aduersum est. Idem sentiet in se *auarus*, qui quidem simul aliquo desiderio *honoris* ducitur, sed si periculum fortunarum inde imminere videat, hæc cogitatio retrahit auarum, ne honores ambiat. Sic itaque affectus mirifice cogunt voluntatem, & prædominans in homine aliis resistit, seu cogit voluntatem, ne illuc flectat. Proinde non ex *sola recordatione mali imminenti* obligatio interna deducenda, alioquin I.) alia esset obligatio interna in hoc, alia in illo, imo cum homines specie inter se differant, & varias affectuum mixturas habeant, quod in vno esset obligatio seu *interna voluntatis coactio*, id in alio non esset obligatio, qui longe diuersas in se pugnas sentit. II.) Cum omnes in eo conueniant, quod affectus hi tres sint vitiosi & omnis mali fons & origo, fundamentum obligandi esset quærendum in fonte omnis mali, cum tamen obligatio interna reducere hominem debeat a malo. III.) Passio prædominans in homine normam agendi vnice præscriberet, quia hæc cogit voluntatem. Nunc vero aliam normam obligantem quærimus, quæ hanc quoque cogat, & hominis voluntatem interne abducat ab iis, quæ a passione prædominante eidem imperantur.

b) Potest homo considerari vel quoad se, vel quoad alios

tionem ad alios, cum quibus in societate humana viuit, vel *in relatione ad se ipsum*. Ibi norma ex fine eiusdem & indole societatis humanæ, qua homines inter se naturaliter sunt conglutinati, intenditur, vt *tranquille & pacifice* cum aliis hominibus viuatur; c) *hic* vero, vt inordinata volun-

alios, quibuscum agit. Ibi non habetur respectus ad alios homines, sed tantum ad ipsum agentem, quatenus suis actionibus internum malum auget, vel corrigere intendit. Proinde norma requirit, vt in se descendat, & intrinsecos suos motus, vnde omnis infelicitatis & inordinationis fomes, ad normam præscriptam dirigere intendat. Et sic hæc norma vnicui *pacem internam* promouet & operatur, *Prouerb. III, 1. 2. 17.* hæc verum bonum infillat & docet: hæc veram iustitiam animis hominum insinuat, *Prou. VIII, 18.* & quid vere iustum sit, diiudicat, *ibid. vers. 20.* imo sapienter & tranquille imperantes imperare docet, *ibid. vers. 15. 16.* suggeritque vera & sana consilia, *ibid. vers. 14.* Non tamen eo ipso necessarium est, vt homo consortium aliorum hominum fugiat; nam & in consortio aliorum hominum id quilibet præstare potest. Illud vnicui intendo, quod ita norma tantum & primario corrigere intendat actiones internas, quæ sese non exferunt quoad alios, vel saltem hoc respectu non considerantur; possum enim etiam illas actiones, quas cum aliis gero, considerare vel intuitu *mei* vel *alterius*, vt nec illum lædam, nec quietem animi turbem passionibusque indulgeam, & ita duplici modo quoque de illis iudicandum est.

- e) Si *relatiue* vel *quoad alios* homo consideratur, in examen veniunt actiones, quas cum aliis exercet *in societate humana*, in qua cum aliis positus est a creatore, & quamuis hæc fluant ex internis animi motibus,

juntas in ordinem reducatur, affectus supprimantur, atque adeo homo interne emendetur.

§. XXIV.

adeoque norma illos dirigens hic inprimis applicanda, (cum si *interni motus* in ordinem reducti, *externæ actiones* nulla amplius norma peculiari indigeant) cum tamen difficulter & nimis sero sæpe, aliquando plane nunquam, interni affectus in homine domentur, totius vero generis humani interfit, (cum id aliter conservari non possit) ut saltem per *pacem externam* vinculum illud humani generis sanctum illibatumque maneat, desideratur quoque peculiaris norma quædam externis hisce actionibus conveniens, seu eos etiam dirigens, qui internos animi motus in se domare vel nolunt vel negligunt, quæ ex ipsa *natura societatis humanæ* fluit. Sicuti itaque feris bestiis, qui ad mansuetudinem non possunt deduci, vincula iniicimus, ne damnum dare possint, licet inde non fiant mansuetæ; sicut furiosos vinculis detinemus, ne nocere possint, licet inde non fiant sanæ mentis: sic quoque eodem modo comparatum est cum homine. Reuera homo a fera bestia parum vel nihil differt, si in naturali suo statu consideratur, quin quod aliquando feram bestiam vincat, uti id experientia in bellis aliisque calamitatibus publicis ostendit. Proinde quidem optimum factum esset, si ad mansuetudinem reduci posset, quia sic quilibet ab altero satis esset tutus, neque amplius metuumdum esset ullum malum. Sed quoniam hoc rarius fieri potest, (quia pauci sunt boni) aliud frenum vel vinculum ei iniiciendum fuit, ne maius malum inde oriatur, sed, quantum fieri potest, externe in ordinem reducatur, ut saltem *vinculum humani generis* conservetur. Et inde necessitas normæ alicuius peculiaris dependet, quæ hominem quasi refrenat, ut absteineat a malo alteri inferendo, & quiete cum altero vivat, sicuti

§. XXIV. Actionibus hominum, quæ relationem *ad agentem* habent, & quarum emendatio primario ex *interna inclinationum mutatione* dependet, norma talis præscripta est, quæ magis producit *obligationem internam* d), quam externam.

§. XXV.

sicuti frenum injectum feræ bestię impedit, ne mordere aliisque nocere possit. Differunt itaque hæ duæ normæ in eo, quod prior hominem *interne* tranquillum reddat, posterior vero *externam* potissimum *tranquillitatem* intendat: quod posterior oriatur ex indole societatis humanæ, quam inter homines natura constituit, prior hominem respiciat etiam non constitutum in quadam societate: posterior primario intendat *pacem externam*, prior *internam*, adeoque posterior hominem non faciat *bonum*, sed saltem *sociabilem*, nec tam perfecta sit quam prior, quia nobilior est felicitas interna quam externa.

d) Hoc iam fuit ex natura harum actionum. Cum enim magis *internæ* sint, & consistant in inordinatis animi motibus coercendis, externam aliquam coactionem non recipiunt, sed *interna* tantum sunt normandæ. Deinde cum finis huius normæ sit, hominem interne tranquillum facere, coactio externa hic est impertinens, quæ magis *hypocritas* quam *pios* facit. Hinc manu-ductio quoque hominis ita debet esse comparata, ut is, qui alterum manuducit, non *imperio* & *pœnarum metu*, sed consulendo, suadendo, hortando, rogando, instandoque alterum in viam salutis ducere satagat, quæ manuductionis ratio externe non cogit, sed potissimum ad animum alterius penetrare, eumque ita flectere conatur. Atque hoc officium est *doctorum*, *patrum* & quorumlibet *Christianorum*, qua talium. Denique cum manuductio externa tantum viam ostendat, non

§. XXV. Actiones, quæ in *relatione ad alios homines* considerantur, possunt ad duo genera referri: quædam necessario conseruant & turbant pacem inter omnes homines; e) quædam vero non turbant necessario, quamuis si fiant, magis pacem promoueant, & amorem, vinculum omnis pacis, inter homines stabiliant. f)

§. XXVI.

autem vires ad eundem prabeat, inde fluit, manu ductio- nem hanc non sufficere ad hominis mentem a malo auertendam, sed vires illud, quod inculcatur, faciendi aliunde esse desumendas & petendas, exemplo parentum, qui infantes quidem ducant manu, ut pedes in ordinem reducere addiscant, vires autem seu virtutem eundi ipsis largiri nequeunt, adeoque frustra manu ducitur infans, in quo vires eundi quasi penitus sunt emortuæ.

e) Sic pacta & fœdera seruare, seruat necessario pacem: item ius suum nemini detrahere, soluere quod quis debet, imperanti obedire, & similia. Sed contraria necessario turbant pacem. Et cum contrariorum contraria sit ratio, facile ex iis, quæ necessario turbant pacem, iudicari potest, quænam eandem conseruent. Si enim fœdera frangere, alterum lædere, suum cuique denegare, alterum contemnere, occidere, adulteria committere, pacem & tranquillitatem inter homines tollunt & turbant: merito illud pacem conseruare dicendum est, quo seruatur fœdus, alterius honor comiter conseruatur, alter non læditur &c. Quod si enim ponas, hæc omnia esse licita, habebis bellum omnium contra omnes, & sic miseria hominis erit maior quam ferarum bestiarum.

f) Hæc refero *officia humanitatis* & quæ ex *regulis decori* veniunt. Quod si enim vel maxime alteri denego *officia humanitatis*, adhuc tamen tranquillitas inter homines superesse potest, v. c. si commodatum petenti repul-

§. XXVI. Illæ magis *externam* coactionem & recipiunt & requirunt, cum *absolute* ad vinculum generis humani conseruandum vel fieri vel omitti debeant; g) hæ vero ordinarie interna obli-

repulsam do, si nolit diues egenti pecuniam mutuam dare, vel mandatum suscipere, quod commode exequi potest, vel transitum per agrum suum concedere &c. nihilominus enim pacifice cum altero viuere possum, licet hæc officia humanitatis ipsi denegauerim. Interim hoc certum est, hæc officia, cum ex amore, omnis pacis & tranquillitatis vero fonte, fluant, insigniter pacem publicam promouere, quin quod eo ipso, dum quis alteri inferuire studet, alios ad similia officia & mutua auxilia alliciat, quæ alias frustra ab aliis expectat, ubi hæc aliis denegauerit.

- g) Constat hominem esse intime malum, & valde procliuem ad alterum lædendum, & quæcunque in alterum committenda, vt non inepte dixerit BOCCALINI, pro dictorio: *homo homini diabolus*, substituendum esse: *homo homini homo*, quod ita appellatio *hominis* magis rem exprimere videatur, quo etiam SENECA respexit I. de benef. c. 10. aiens: *Homo est omnium animalium pessimum ac terribissimum, quo nihil peius & atrocius; & CICERO II. de offic. Nulla tam detestabilis pestis est: quæ non homini ab homine nascatur;* & SENECA epist. 103. *Ab homine homini quotidianum periculum.* Deinde constat, paucos internam normam sequi, quia paucissimi boni, plerique omnes extreme mali; & tamen eo miserior homo est, quo magis prauis suis affectibus indulget erga alios, hinc necessario per externam viam quandam abducendus est ab hoc malo, vt alter ab altero securus esse possit. Quod itaque necessarium ad tranquillitatem inter homines medium est, & tamen sine coactione violenta obtineri nequit, ibi adesse debet obligatio externa; subsumtio ex hæcenus dictis fluit.

obligatione reguntur *b)*, si abstrahas a civili vinculo superaddito.

§. XXVII. Dictum præterea, *conditionem* eius, qui normam præscribit, esse considerandam. *i)*
Prout

Accedit, quod Deus homines in quadam vniuersali societate hoc in mundo conglutinauerit, quæ societas absque *obligatione* mutua esse nequit, quæ si tantum esset *interna*, finis huius societatis obtineri non posset, sed potius maneret semper inter homines status belli, quo non possent non ruere ad interitum, quia pauciores secundum obligationem internam viuunt.

1) Neque enim per se harum omissio pacem inter homines lædit, adeoque non necessaria hic fuit *obligatio externa*. Præterea cum magis sint effectus amoris, amor autem affectus animi internus, magis suadenda & precibus obtinenda sunt, quam imperanda vique extorquenda. Concludo itaque, hic non præcise necessariam esse coactionem externam, nec primario pertinere ad hanc *de lege naturali* doctrinam, sed potius ad *decori*, cuius principia *legis propriæ dictæ* vim non habent, quamuis earum natura non prorsus obstat, vt non possint recipere coactionem externam ex lege civili, in quo adhuc differunt ab *internis mentis operationibus*, quæ nullo modo legis coactioni subiici possunt.

2) Dictum est hætenus, quasdam actiones plane nullo modo recipere coactionem externam, quasdam quidem recipere posse, sed tamen ex lege naturali de illa non constare, quasdam vero necessario coactione externa inculcari & constare debere. Sed vero hoc non sufficit ad producendam obligationem externam, nisi etiam præterea cognitam habeamus personam eius, qui normam præscribit, cum ex conditione eiusdem inprimis
ratio

Prout enim hic, vel *par*, vel *inferior*, vel *superior*, eatenus obligatio quoque variat. *k)*

§. XXVIII. Deus summe *superior* est, ens summum, præterea tamen amor summus; hinc imperium eius in homines pios mere paternum est, non herile; adeoque cum omnis bonæ normæ autor sit, potissimum *interne*, *l)* sed & suo modo

ratio obligationis quoque dependeat, & non pauci existiment, præcepta iuris naturalis mere internam habere efficaciam, nisi in statu civili ab imperio superioris externa vis eis accedat.

k) Sic itaque, quando *par* vel *inferior* præscribit alteri normam, magis *dogma* aut *consilium* est, & intrinsecam tantum habet vim obligandi, quia *par* aut *inferior* destituitur vi coactiva, scil. *directo*; nam per indirectum etiam *par* parem cogere potest, præsertim in statu naturali, licet ei non imperet; v. c. resistendo eidem, capiendo, eundem detinendo, violenter, ei auferendo, quod denegat. Superior vel habet imperium *paternum*, vel *civile*, vel *herile*. Uterque cogere potest, sed diverso modo. Ille omnia, quæ agit, ex affectu paterno seu amore agit, ut pro sit filio, & licet eundem cogat, puniatque, hoc tamen ægre facit: qui vero *herile imperium* exercet, metum ex imperio incutere intendit, non eius primario, quem cogit, utilitatem respiciens, sed suam; hinc oritur *metus servilis* in hoc casu, sicut in illo casu *metus filialis*. Denique qui *civile imperium* exercet, ut iustus iudex ad totius reipublicæ salutem vi coactiva utitur, non ut malis noceat, sed ut universitati pro sit.

l) Si imperium Dei ut *paternum* concipimus, (id quod bonitati eius convenit) metus quoque hominum debet esse *filialis*; hic vero ex amore descendit, & dum homo

modo *externe* obligat, quatenus erga malos vt *iustus iudex* agit, *m*) & eo iudicio agendum esse iussit.

§. XXIX. Hæc itaque norma, quæ in hominum cordibus scripta est, quæque obligat ad pacem & tranquillitatem, intuitu aliorum seruandam, dicitur *lex naturæ*, *n*) quatenus norma hæc

homo conscius est, quod amorem diuinum lædat, si contra normam agat, hæc recordatio, vt supra dictum, magis operatur *obligationem internam*, facitque, vt sponte sequatur voluntatem Dei, atque hic coactione externa per modum imperii non indigere credendus est.

m) Hoc ita intelligendum volo, (I.) quod non repugnet rationi, Deum posse etiam iudicium iustum exercere erga eos, qui immorgeri sunt, & secundum normam eius vivere nolunt. Quemadmodum enim piis est optimum & benignissimus pater, ita quoque erga impios vt *iustus iudex* concepi debet; neque enim impii solo consilio, vel paternis monitis reguntur, nisi arctius vinculum accefferit. (II.) Licet Deus non semper *immediate* externe cogat homines, *mediate* tamen id præstat, dum hanc normam cordibus hominum inscripsit, quæ cum non possit obtineri sine *externa coactione*, & hanc hominibus eatenus indulgisse videtur, quatenus ad pacis communis conseruationem facit. Inutilis enim & inanis esset norma, si homo hominem quadatenus cogere non posset, v. c. resistere aggressori, sibi quomodocunque consulere, ne ab altero opprimatur &c. Congruit enim societati humanæ, providere & præcauere, ne vilius ius in illa lædatur. Huc quoque facit natura actio- num, pacem necessario turbantium, quæ necessariam requirunt coactionem externam. Et licet DEVS non cogat externe per se, per alios tamen sæpe coercere potest immorgeros & sedifragos, vti experientia docet.

n) Inde iam origo *legis naturalis*, & differentia huius a præ-

hæc illa præcipit & vetat, quæ non *interne* tantum obligant, sed præterea etiam *externam* obligationem necessario requirunt, & sic satis differt ab illa norma, quæ *vnice* interne obligat, quæque ad aliam disciplinam spectat o).

§. XXX.

præceptis *Theologiae moralis*, quæ si confunduntur, nullo modo iudicium verum de actionibus ferri potest. Intuitu Dei, uti antea dictum, fere eadem vtriusque videtur esse ratio, quod vtraque norma sit ex voluntate Dei, & magis interne obliget. Sed cum hic potissimum actiones hominum in relatione ad alios homines consideremus, & præterea in iis agendis vel fugiendis homo se obligatum aliis esse agnoscat, non potuit sufficere interna obligatio, nisi etiam accederet ius cogendi, ut homo alterum cogere externe posset, ad illud faciendum, quod norma hisce actionibus præscripta præcipit & vetat. Hoc intuitu, cum inter homines effectum *legis proprie dictæ* fortiarur, norma hæc a natura homini conata dicitur *lex naturæ*.

- o) Patet hinc, (I.) ius naturæ non ulterius progredi, quam ad externam felicitatem & pacem inter homines; non quod ita plene voluntati Dei satisfiat, sed quod ad minimum, si normam alteram, interne principaliter obligantem, sequi nolit, hanc necessario sequi debeat, ne bellum omnium in omnia sequatur, quod lex naturæ præcauet. (II.) Legem naturæ non reddere homines intime bonos, sed tantum externe tranquillos, adeoque præter hanc aliam correctionem affectuum necessariam esse. Deinde (III.) ex hoc quoque sensus diæterni conspicuus redditur, quod *iusto non sit lex posita, sed impiis*; nam iustus non indiget hac norma, cum omnia sponte absque vlla coactione agat. *Prouerb. XXI, 15.* Quod apud LVCIANVM Cynicus Demonax cognouit, vbi

§. XXX. Vtraque norma intendit, vt homo e miseria ad felicitatem reducat^{ur} p); *virtutis* quidem, vt *internam* in se *pacem* stabiliat, quod fit per affectuum suppressionem; *legis* vero, vt societatem humani generis, cuius se membrum a creatore constitutum esse nouit, colat, & ita paci externæ cum aliis hominibus

vbi ita: οἱ ἀγαθοὶ νόμον ἔδιδοντες ποιοῦντες ἐκείνους διὰ τὸν λόγον. ἢ οὖν ἀκούοντες διὰ τὸν νόμον. i. e. boni legum haud indigent, facientes vtro secundum rationem, quæ nunc inuiri metu legis facimus. Breuiter: caret lege, sed non alia norma, qua internos animi motus in ordinem per Dei gratiam & vires reducere studet.

p) Id fuit ex hæcenus dictis & statu naturali hominum, qui turbidus, inquietus, & quasi status belli est. Hic status vero miserimus, imo toti humano generi noxius, ergo felicitatis status sine dubio in pace interna & externa consistere debet. Prioris normæ, internæ scilicet, effectus plenius describuntur Prou. III, v. 2. 3. Sic itaque habes principium *essendi*, scilicet voluntatem Dei: habes *cognoscendi*, culturam pacis & tranquillitatis cum aliis hominibus, quam siue *amicitiam* siue *beneuolentiam* siue *socialitatem* dixeris, siue regula Saluatoris illam circumseribas: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, perinde esse arbitror. Nam & hoc ipsum principium idem quod lex de colenda cum aliis pace intendit, quia tunc demum cum aliis tranquille viuas, si alteri non feceris, quod tibi non vis fieri. Habes denique rationem seu demonstrationem huius principii, quia ob hunc finem norma est introducta, quod sine hac vinculum inter homines subsistere nequeat, imo quod fluat necessario ex statu humani generis. Neque sententiam tauto, si dixeris, ex hoc principio officia erga Deum & semet

bus studeat, viterque contraria q). Vtrumque vero ideo intendit, quia summa hominis miseria in *statu contrario* consistit.

§. XXXI. Vtramque normam inculcat optime Saluator his verbis: *Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, & ex omnibus viribus tuis, & proximum sicut te ipsum. r)*

§. XXXII.

semet ipsum cognosci non posse, cum tantum exhibeat officia erga alium hominem, seu proximum; nam id adhuc est in quaestione, an ad *legem naturæ strictè dictam* hæc duo capita pertineant? quod ex hætenus dictis negandum erit. Officia erga semetipsum & Deum ex norma virtutis regulanda.

q) Non itaque confundendæ sunt diuersæ denominationes, quæ secundum hætenus dicta actionibus adscribuntur. Alio respectu dicuntur *iustæ*, quatenus non violant ius alterius, aut leges societatis humanæ: alio *bonæ* vel *mæ*, quatenus internam emendationem vel promouent, vel negligunt: alio denique *decoræ* vel *indecoræ*, quatenus per officia humanitatis alteri prodesse vel non prodesse intendimus. Hoc ipso fit, vt sæpe actio sit non *iniusta*, quæ alio respectu possit esse *mala*, vel saltem *indecora*.

r) Interrogabat Legis peritus quidam *CHRISTVM Matth. XXII, 36.* qualis esset *lex summa & fundamentalis*, ex qua reliquæ omnes suam deducerent substantiam? Erat quippe inter Iudæos hæc de re contentio. Saluator absque vllis ambagibus duas has regulas eidem tradit. Prior tendit ad *internam quietem & emendationem sui ipsius*, quia tendit ad pacem cum Deo optimo salutis & boni fonte conciliandam. Alterum præceptum *proximum* respicit, quem quis diligere debet sicut se ipsum, quo ipso in pace & optima tranquillitate cum eodem

dem vivit, leges naturæ strictè dictas & quæ ad officia humanitatis spectant, colit, quæ si coniunctim observantur, tunc demum homo ad scopum suum, ad quem creatus est, reuertitur & sibi ipsi constat. Illustratur hoc porro egregie PAVLI dicto *Gal. V, 14. omnes leges hoc vno verbo implentur: Ama proximum sicut te ipsum. Leuit. XIX, 18.* Plenies hoc illustratur *Rom. XIII, 9. & Iacob. II, 8.* hoc præceptum dicitur *regium* i. e. *primarium & fundamentale*; quid vero est *amare se ipsum* aliud, quam quærere securitatem & quietem sui ipsius? ergo quoque aliis hæc præstanda erit. Sicut enim quilibet sibi ipsi carus, ita & alterum sibi æque carum habere debet, vid. Dn. HERTIVS *de sociat. sect. 2. §. 10.* Hoc etiam agnoscit HUGO du ROY *de eo quod iustum est, tit. 3. §. 5.* frustra renitente BOECLERO *in præfat. ad Grot. de iur. B. & P. p. 8.* nam si eius sententia quidquam valeret, plane non quærendum esset fundamentum aliquod generale. Sic itaque hoc fundamentum est *clarum, adequatum & proprium.* Videntur ipsi Ethnici Icti haud alieni fuisse ab hoc fundamento fere universali, cum in *L. 3. de I. & I.* illud pro fundamento subiicitur, *naturam inter nos constituisse cognationem quandam, & huius consequens esse, hominem homini insulari nefas esse.* Quid autem est ista cognatio aliud, quam *vinculum illud commune inter omnes homines*, quo colligati sunt a Deo ad pacem colendam; nam *vinculi & cognationis huius natura est, ut adsit inter omnes unio quædam, scilicet voluntatum, & sic amor recte dicitur a PAVLO vinculum pacis.* Camillus apud LIVIUM *lib. 5. c. 27.* societatem hoc vinculum nominare non veretur, *aiens: nobis cum Faliscis quæ pacto fit humano societas non est; quam ingeneravit natura, utrisque est eritque.* Stoici inprimis, qualis etiam fuit FLORENTINVS Ictus, hanc *cognationem* vrsere, quæ hypothesi, licet ex falso quodam videatur ab ipsis esse deducta fundamento, observante BVDDEO *diff. 1. de error. Stoic. §. 2. seqq.* ipsa tamen per se est
verif.

§. XXXII. Hæc tamen adhuc inter vtramque videtur intercedere differentia, quod norma *virtutis*, vt ita loquar, magis *singulos* respiciat, doceatque, quomodo quisque semet ipsum corrigere debeat; *legis* vero, *totum genus humanum* inter se consideratum, & vinculo pacis coniunctum, dirigat.

§. XXXIII. Quocirca vt *leges pacis* communiter ab omnibus feruentur, omnium interest; vt
vero

verissima M. AVRELIVS ANTON. l. 3. de reb. suis §. 4. id confirmat, inquit: *Meminit cognatum rationale esse omne & naturæ rationem ab vnoquoque exigere, vt hominum quorumvis curam habeat.* Idem passim huc prouocat. Sic lib. 3. §. 11. asserit, orbem esse instar ciuitatis, in qua homines tanquam ciues inter se sunt coniuncti, docens, *homines agere ciues ciuitatis supremæ istius, cuius reliquæ ciuitates istæ quasi familiæ existant.* Porro lib. 4. §. 3. idem repetit aien: *mundum ciuitatis instar obtinere;* & §. 23. *Ciuitas & patria mihi, vt homini, mundus,* & lib. 12. §. 36. *in hac ciuitate versatus es homo &c.* Cum hoc coniungendus est SENECA, qui epist. 7. neruose ait: *Omne hoc, quod vides, quo diuina & humana conclusa sunt, membra sumus corporis magni: natura nos cognatos edidit, cum ex iisdem & in eadem gigneret.* Hæc amorem nobis indidit mutuum & sociabiles fecit: illa æquum iustumque composuit, ex illius constitutione miserius est nocere, quam lædi; ex illius imperio paratæ sunt ad iuuandum manus. Agnouisse hoc quoque Platonicos, testis est CICERO lib. 1. *Academ. quæst. p. m. 9. lit. a.* hominem esse censentes, quasi partem quandam ciuitatis & vniuersi generis humani, eumque esse coniunctum cum hominibus humana quadam societate. IDEM lib. 1. de offic. asserit, quod latissime pateat ea ratio, qua societas hominum inter ipsos &

Belmeri I. P. vniu. C vite

vero quis *normam virtutis* intra se sequatur, potius ad *singulorum* curam respectu sui ipsius spectat, neque alius, quod sua interfit, hic allegare potest, s) nisi alius concurrat respectus.

§. XXXIV. Quatenus itaque omnium interest, ut *leges pacis* communiter inter homines feruentur, & quatenus inde singuli aliis hominibus *obligantur* ad pacem seruandam: eatenus quoque singu-

vita quasi communitas continetur, quod declarat lib. 3. de offic. dum demonstrare vult conclusiones hasce, nihil esse alteri detrahendum, aut alterius incommodo suum augendum. Nam principio, ait, tollit conuietum humanum & societatem, si enim sic erimus affecti, ut propter suum quisque emolumentum spoliaret aut violaret alterum, disrumpi necesse est eam, quae maxime est secundum naturam humani generis, societatem. Idem ex sua sententia ita loquitur de fin. bon. & mal. lib. 5. p. m. 157. lit. q. in omni honesto, inquit, nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quam coniunctio inter homines hominum, & quasi quaedam societas & communicatio utilitatum, & ipsa caritas generis humani, quae nata a primo saty, quo a procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio & stirpe coniungitur: serpit sensim foras, cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitiiis: post vicinitatibus cum ciuibz & iis qui publice focii atque amici sunt: deinde totius complexu gentis humanae. Quae animi affectio, suum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, societatem coniunctionis humanae, munificae & aequae tuens iustitia dicitur, cui adiunctae sunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quaeque sunt generis eiusdem. Atque haec ita iustitiae propriae sunt, ut sunt virtutum reliquarum communia. Huc etiam respexit EPICTETVS diff. lib. 2. c. 10. inquiens: mundi cuius eiusdemque pars es.

s) Prius probatur ex fine communi humani generis, qui consistit

singulis *ius* t) datum censeri debet, omnia illa faciendi, quæ ad *pacis conservationem*, & media, quibus securitas obtinetur, spectant. Hinc in statu naturali oritur *ius cogendi alterum ad id præ-*
stan-

fistit in *conservatione pacis & tranquillitatis*: si hæc corrumpitur, oritur miserrimus status inter homines, bellum scilicet omnium in omnes. Si bellum, neuter ab altero securus esse potest, quin totum genus humanum parum a totali abest interitu. Sed utrum quis *virtutis leges* in se negligat, alterius non adeo interest, modo de cetero pacifice viuat. Loquor de *interesse iuris*, quod mihi præbere possit facultatem, eum ad hoc cogendi; nam id non nego, *leges amoris* quoque curam pro alterius salute inculcare. Deinde quoque potest concurrere alius respectus, aliudue vinculum, quod mea interesse possit, ut alter non tantum externe tranquille viuat, sed etiam ad virtutem ducatur, v. c. in patre, qui educare debet liberos ad virtutem. De *principis officio* suo loco dicemus.

*) Hoc est primum & principale ius, quod homini erga alterum competit. Vti dictum est, quilibet obligatur ex lege naturali, ut cum altero *pacifice* viuat; tranquillitatem quærat, vel saltem non tollat. Hæc obligatio eo fortior est, quo magis ad felicitatem *humane societatis integræ* facit, & quo minus humanum genus *totum* sine hac subsistere potest. Quamvis itaque nemo alteri obligetur, ut *virtuose & pie* in se viuat, ut inordinatos animi motus in se domet, atque adeo nemini *ius perfectum* competat, hoc ab altero exigendi, ut hoc faciat; aliud tamen est in eis actionibus, quæ *commercium humani generis* inter se concernunt. Nam priori casu, si sui emendationem negligit, sibi vnice tantum nocet, non primario aliis: suam felicitatem in se turbat, non aliorum: sibi molestus est, non aliis, adeoque ius nullum eo nomine alteri competere potest,

standum, quod ex LL. naturæ debetur, & quo pacem conseruari posse deprehendit. u)

§. XXXV. In hoc enim consistit tum *utilitas* & *felicitas* totius humani generis, tum eius conseruatio, & eatenus ius naturæ etiam inter homines externam quandam vim habere debet.

§. XXXVI.

& sic qui emendare recusât, non alii, sed sibi ipsi tantum facit iniuriam. At posteriori casu aliis utique obligatur iuxta normam cordi inscriptam, ut *pacificè cum eo viuat*, quia alias alterius quietem quoque lædit, ei molestus est, &c.

u) Ex hoc patet, non tantum hic adesse obligationem respectu Dei, quasi homo ex lege naturæ naturæ Deo obligetur, ut pacem seruet, sed etiam *hominem homini obligatum esse*. Cum vero hoc ipsum maxime contra HOBBSIVM faciat, ita fortius probatur ex ratione naturæ humanæ, quam ipse HOBBSIVS in iure naturæ pro fundamento agnoscit. Quid quod lex naturalis foret inanis, & absque effectu inter eos, qui inter se æquales sunt, imo cum ad pacem colendam tendat, reuera hunc finem non assequeretur, cum semper alter posset in statu æquali obiiicere: ego tibi non obligor ad pacem colendam; sum mearum actionum arbiter, pro lubitu ago, quicquid sit respectu Dei. Quodsi obiiicis, hoc tamdiu verum esse, donec pactum intercesserit: alter opponere potest: atqui ne sic tibi quidem obligor, nam & mei consensus sum arbiter, & mei pacti, bellum volo loco pacis. Si alter reponit, atque hoc tibi inutile est, rursus respondet, ego sum meæ utilitatis arbiter, forsani mihi utile erit bellum. Atqui, alter instat: hoc tamen inutile eris toti generi humano, si ita velis turbas mouere,

mouere, tu tamen teneris paci studere communi. Recte, mi philosophice, ita tandem fateri necessum habes, hominem obligari humano generi, vt illa faciat, quæ conseruant pacem. Ast instas, *ita non obligatur singulis.* Cur vero non? quia alias & hæc obligatio erga humanum genus esset otiosa. Quo nunc te veritas, nescio. Examineinus vero paulo attentius Hobbefiana fundamenta. Supponit I) hominem a natura sua esse inordinatum animal, procliue ad discordias, ad odia & bella. *tr. de Ciue p. 1. §. 2. seqq.* Hactenus bene, & id ipsum quoque supra dictum est. II.) Inde deducit §. 7. cuius competere ius, se suaque defendendi, & præcauendi, ne vita eius ab alio lædatur. Id itidem concedi potest. III.) Porro ita infert: ius ad finem dat media necessaria, sine quibus se conseruare non potest, & de his quibus est iudex. Hoc itidem concedi potest, modo iudicium non liberum supponamus, sed *alligatum ad obligationem, quæ est erga alios homines seu totum genus humanum.* Sic itaque, vbi iudicium hoc post se trahit tranquillitatis humanæ interitum, mox extra metam suam progreditur. Sic enim posset Rex quicunque hodie rationes subducere: vtile mihi iudico, vt has vel illas provincias aliis eripiam, ergo illas inuadendi mihi ius competit. Hic omnino tranquillitatem humani generis læderet, & consequenter iudicium hoc propriarum vtilitatum esset peruersum. In hoc omnino insigniter lapsus est HOBBSIVS, quod hominem vtilitatum propriarum tantum arbitrum dixerit, sed ab illis separauerit *considerationem vtilitatum humani generis*, quæ ex obligatione, qua cuius inter homines aliis obstringitur, descendit. Si quilibet esset merus arbiter vtilitatum suarum, *absque respectu ad vtilitatem humani generis*, quæ in tranquillitate consistit, posset quilibet alterum occidere, sub prætextu, quod ipsi hoc sit vtile, neque Cain male fecisset, occidendo Abelem, cum ei hoc vtile videbatur. Quicquid facimus, facimus ex opi-

nione boni vel utilitatis, & sic quævis scelera saluo iure naturæ possent committi. Obiicit HOBBS: atqui fateor, in tali statu quidem hominem peccasse in Deum, quia ei obligatur, sed non in hominem quid iniuste fecit, quia iniustitia erga homines præsupponit leges humanas. Eius mens clarius intelligi potest ex c. 15. *Leuitab.* dicente: dictamina rationis vim quidem obtinuisse legum, sed improprie dictarum, esse enim de iis rebus, quæ ad conseruationem bonorum ducunt, tantum theoremata, legem autem proprie dictam esse vocem imperantis. Eo ipso, ni fallor, satis aperte prodit, ius naturæ non obligare per se inter homines, esse enim ruda theoremata, seu dogmata, quæ magis suadent, quam obligant, & si quædam obligatio ex illis induci possit, eandem esse magis internam quam externam. In hoc latitat vero *πρώτος ψῦδος*. Concedit, homini in statu naturali competere ius quoddam, ergo hoc se refert ad alium, qui ei hoc ius indulgere debet, & impedire nequit, quo minus hoc iure utatur, & sic obligatio in altero erit, vt hoc patiat, quod faciendi ius alteri competit. Dicis: atqui cuilibet tale ius competit; ita vero habebis ius irrationabile, dum quilibet aduersus alterum ius habet, & alter rursus ius habet illud non permittendi. Demus exemplum Titius in statu naturali dicit, se habere ius conseruandi vitam suam, sibi autem maxime conducere, vt cum Meuiæ stuprum committat. Meuiæ iudem HOBBS indulget resistendi ius, cum etiam membra sua & corpus tueri possit, quoniam illi vtile videtur, ne patiat, stuprum. Siccine ergo petulantia ius est? vides quantæ contradictiones commissæ ab HOBBSIO, quod obligationem erga genus humanum seposuerit. Si instas, HOBBSIVM in c. 1. §. 10. de Civ. tantum hoc applicare ad bona & res, nihilominus tamen idem exemplum mutatis mutandis contra eum retorqueri possit. Et si omnem externam obligationem iuri naturali ante pacta vel imperia detrahare volumus, omne
ius,

ius quoque cogendi alterum per bellum denegandum gentibus erit, quod tamen nec HOBBS concedit. Nuda enim suasiones non præbent ius cogendi, & quæ nuda sunt theoremata, nullam in se continent facultatem ab invito extorquendi, quod mihi debetur. Proinde quod in f. demum addit, *mensuram iuris esse utilitatem*, scilicet *propriam*, oppido falsum est. Si dixisset, *communem*, tunc cum eo facerem, quia communis humani generis utilitas consistit in obligatione ad servandam pacem communem. Hinc quoque §. II. seqq. omnem iuris naturæ vim ad pacem colendam ex eo deducit, *quod ius tale minime vile singulis hominibus fuerit*, & sic potius quærenda pax fuerit: quod indicium certum præbet, HOBBSIVM plane negare, dari aliquam obligationem hominum aduersus alios homines ad pacem colendam, sed tantum ob propriam cuiusvis utilitatem homines singulos adduci, ut pacem quærant. Verum nos merito contrarium dicimus, scilicet communem omnium hominum utilitatem cogere singulos ad pacem colendam; privata quidem posse renunciari, non huic, quia sic quis alterius iuri renunciaret: quamdiu quis est membrum societatis humanæ, debet quoque iura communis utilitatis servare, sicuti in societate civili postponendum est studium proprii commodi utilitati publicæ. Magis sobrie incedit ADRIANVS HORTY in *polit. gen. in not. ad §. II.* ubi, quamvis in plurimis cum HOBBSIO faciat, non tamen diffitetur, ante imperia legem naturalem pacem iubere, læsionem omnem & offensam prohibere, dum ea admissa fieri nequeat, ut stare homines diu in primæuo illo statu possint. Magis horrida sunt, quæ SPINOSA in *er. polit. c. 2.* proponit, ius ex potentia desumens & nullam obligationem hominis erga hominem agnoscens, adeo ut §. 15. asserat, in statu naturali ius nullum esse, id magis *opiniōne* quam re constare, adeoque §. 12. infert, nec fidem alteri datam diutius durare, quam voluntas promittentis

tis

§. XXXVI. Inde vero oritur definitio LEGIS NATVRAE, x) quod sit norma a Deo cordibus hominum inscripta, secundum quam homines sibi inuicem obligantur ad pacem & tranquillitatem (ceu unicum societatis humanæ vinculum) inter se conseruandam, eaque fugienda, quæ eandem tollunt, ad totius humani generis felicitatem externam.

§. XXXVII. Fundamentalis propositio *iuris naturæ* stricte dicti hæc est: y) quilibet ex volun-

tis daret, qui potentiam habet soluendi. Ex eodem monitroso fonte hæc promanant, ex quo Hobbesiana. Si nullam agnoscis perfectam obligationem inter homines, nec obligatio erit ad fidem seruandam, & sic fœdera inter reges erunt inania, ludibriaque seculi.

x) Fluit hæc definitio ex thesibus antecedentibus. 1) Est norma per §. 14. 2) a Deo præscripta per §. 17. 3) & quidem concreata per §. 18. 4) habet obligationem rum respectu Dei, rum etiam externam respectu hominum per §. 21. seqq. & §. 34. 5) cognoscitur voluntas Dei ex eo, quod ad pacem homini conducit, per §. 23. seq. 6) in eo denique consistit felicitas humani generis per §. 34.

y) Hæc propositio est *adequata*, est *vera*, est *clara*. Est *clara* & *perspicua*, quia homo statim agnoscit, in pace & tranquillitate esse salutem. Nulla salus bello. Omnes appetunt quietem, & sic quoque naturæ humanæ maxime conformis est. Est *vera*, quia & stulti in eo consentiunt, quod tranquillitas bonum sit, imo sine hac subsistere nequeat genus humanum & vinculum eius. Est denique *adequata*, quia quælibet officia hominum erga alios inde deduci possunt, & optime

voluntate Dei in societate humana alteri obligatur ad ea facienda, quæ tranquillitatem & pacem inter homines necessario conseruant, & ad contraria vitanda.

§. XXXVIII. Hac obseruata propositione. simul limites *libertatis generalis* z), quæ sæpe
iuris

optime hoc principium distinguit hanc doctrinam a doctrina *moralis* stricte dicta, & *decori*. Neque obstat, quod non omnia, quæ a tramite rectæ rationis abeunt, inde possint deduci. Nam *non omnia dictamina rationis sunt statim iuris naturæ*, quod vel ex doctrina de domandis affectibus apparet. In quo plures aberrarunt, qui omne illud, quod *naturaliter* cognosci potest in genere morum, ad hanc doctrinam retulerunt.

z) Hæc *facultas naturalis* sæpissime nomine *iuris naturæ* venit, vnde aliud est quærere, *quid iure naturæ præceptum*, de quo hætenus, & aliud, *quid iure naturæ liceat*? Vbi duo dedi fundamenta. Primum ius est ex obligatione: hæc & ius sunt correlata, adeoque cum singuli obligentur ad pacem & tranquillitatem conseruandam, singulis ex hac obligatione aliorum ius nascitur, scilicet se conseruandi in statu suo, repellendi contraria, seu vim vi repellendi, vnde & ius nascitur bona sua defendendi, & ab aliis, iniuste eadem detrahentibus, vindicandi, & si forsan maius malum imminet, se cum aliis sociandi, pangendi eo nomine fœdera, & suæ securitati quouis modo consulendi, refractarium hostem capiendi, vt securus ab eo existere possit. Vnde vis iniusta tamdiu vi iusta repellitur, quamdiu alter securus esse nequit. Verum vbi alio modo securitas satis haberi potest, alterque leges pacis obseruare vult, vltior offensio erit interdicta, ne ex vi iusta offensio vel pacis turbatio oriatur. Obteno sine, cessant inedia &c. Atque hæc omnia ad *statum naturalem* spectant; sed in statu ciuili mutata scena est,

iuris naturalis nomine quoque venit, conspiciui sunt. Scilicet ius naturæ, quando *facultatem moralem* aliquid agendi denotat, vel illud insinuat, *quod ex obligatione prædicta alteri nascitur*, vel *quod homo a natura libere agere potest*, quatenus præcepta pacis & tranquillitatis communis non læduntur, & sic hoc respectu ius agendi suppeditat, non semper intuitu Dei, sed saltem aliorum hominum. a)

§. XXXIX.

est, quia huic iuri subditi reuera renunciarunt erga Principem, quoad se ipsos autem aliud medium cogendi introductum est. Altera species iuris naturalis, quod *libertatis* dicitur, oritur ex eo, quod præceptis & legibus pacis non comprehenditur, & sic omne illud ita dicitur, *quod lege naturæ non reperitur prohibitum*, & stricte loquendo *libertas naturalis* dictum. Atque huc spectat definitio in §. I. F. de iur. pers. ubi hæc libertas, non illa, quæ seruituti opponitur, definitur, quod scilicet sit *facultas naturalis faciendi illud, quod cuius facere libet, nisi lege vel vi prohibeatur*. Ius naturæ quod non prohibuit, ad hoc faciendum libere ius dedisse inter homines videtur. Sic non prohibita est captura ferarum, acquisitio domini, derelictio rei propriæ, eiusdem alienatio &c. ergo natura ad hoc ius dedisse videtur. Hinc naturali ratione res cedunt occupanti, quæ nullius sunt, & hoc sensu admitti potest Hobbesianum illud, *quod unicuique natura ius dederit in omnia*, de Civ. p. 1. §. 10. sed non eo, quo ipse explicat, modo.

- a) Circa hanc libertatem naturalem duo sunt notanda. (I.) Aliud est, *an ad has res quis ius habeat, & pro lubitu de iure naturæ de iis possit disponere?* h. e. an usus huius iuris possit libere admitti inter homines absque ruptura vinculi humani generis, quod hactenus

§. XXXIX. Ne itaque in exercitio iuris sui quis

tenus recte asseritur; & aliud est, an homini ob *intimam eius prauitatem naturalem* conducat, hoc ius *exercere*, quod secundum regulas virtutis æstimandum, & denique, an *semper securum sit illud*, quod licet, *agere*, quod itidem debet iudicari ex propriis fundamentis. Nam quamuis ius datum homini sit, vt possit plura acquirere, hoc tamen sæpe eidem *damnosum* esse potest, cum videt concupiscentias suas inde incendi & augeri: potest homo rebus suis abuti, vt tamen abusus rerum in propriam eius perniciem tendat. Inde Prou. X, v. 6. dicitur: *Iustus rebus suis vititur ad vitam, sed impius ad perniciem*, quin quod ita sæpe officia humanitatis plane corrumpat & negligat. Hoc ideo notandum, vt præcaueamus, ne ab eo, quod iuste vel iure fieri dicitur, statim quis excusationem in foro interno quærat. Atque ex hoc diiudicandum de *indifferentissimo actionum*. Hactenus recte sese habet regula, qui iure suo vititur, alteri non facit iniuriam: sed eo ipso non negatur, quod sibi iniuriam facere possit: tantum illud asseritur, quod leges pacis communis non violet inter homines; potest enim eo ipso suam in se tranquillitatem magnopere turbare, atque adeo actio talis nihilominus adhuc esse mala & *indecora*. Vnde agenti incumbit, actionem suam non solum ad regulam iusti, sed etiam ad decori & virtutis examinare, quamuis hi respectus inter se adhuc maneant diuersi. (II.) Altera observatio est, hanc *libertatem naturalem suis includendam esse liminibus*, scilicet quousque leges pacis non violantur. Et sic Hobbesianum illud, naturam unicuique dedisse ius in omnia, secundum hos limites est restringendum: semper enim ius ex cuiuscunque officio seu concurrente obligatione est temperandum. Si natura vpicuius ius in omnia dedit, non ulterius id dedit, quam quatenus res adhuc in medio relictæ fuere. Ergo si quis oc-

cupa-